

Anadolu Arkeolojisinde Taş Aletler

Teori | Metot | Pratik

Hazırlayan

Adnan Baysal

ege

Anadolu Arkeolojisinde Taş Aletler

Teori | Metot | Pratik

Y A Y I N L A R I

Anadolu Arkeolojisinde Taş Aletler
Teori | Metot | Pratik

İstanbul 2018

© 2018 Ege Yayınları
ISBN 978-605-XXX-XX-X

Baskı / Printed by
Kitap Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Davutpaşa Cad. No:123 Kat:1 Topkapı - İstanbul
Tel: +90 (212) 482 99 10
Sertifika No: 16053

Yapım ve Dağıtım / Production & Distribution
Zero Prod. Ltd.
Abdullah Sokak, No 17, 34433 Beyoğlu - İstanbul / Türkiye
Tel: +90 (212) 244 75 21 Fax: +90 (212) 244 32 09
www.zerobooksonline.com info@zerobooksonline.com

Anadolu Arkeolojisinde Taş Aletler

Teori | Metot | Pratik

Hazırlayan
Adnan Baysal

ege
YAYINLARI

*to M :
thanks for letting me know that
impossible is only an opinion*

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜRLER.....	7
ÖNSÖZ.....	11

GİRİŞ ARKEOLOJİ VE TAŞ ALETLER *Adnan Baysal*

Kaynaklar.....	30
----------------	----

BİR ALT PALEOLİTİK SATIR VE KIYICILARIN TEKNO-TİPOLOJİSİ: TEKİRDAĞ BULUNTULARI *Berkay Dinçer*

Giriş.....	32
Satır ve Kıyıcıların Tekno-Tipolojisi: Önceki Çalışmalar.....	35
Satır ve Kıyıcılar için Bir Yöntem Daha!.....	38
Satır ve Kıyıcı Aletlerin Alt Tipleri.....	40
Analiz için Kullanılan Değerlendirmeler.....	42
Sonuçlar.....	46
Tartışma.....	56
Katkı Bildirimi.....	58
Kaynaklar.....	59

İKİ

GÜRGÜRBABA TEPESİ GEÇ ACHEULIAN DÖNEM EL BALTALARININ TEKNOLOJİK VE TİPOLOJİK AÇIDAN TANIMLANMASI

İsmail Baykara

Giriş.....	70
Çalışma Alanının Jeolojik Geçmişi	71
Materyal ve Metot.....	72
010 Numaralı Buluntu Alanından Tespit Edilen El Baltalarının Teknolojik ve Tipolojik Özellikleri	72
Bölgesel Değerlendirme ve Tartışma Anadolu Alt Paleolitik Dönemi.....	75
Kafkaslar: Tayacian ve Acheulian Yontmataş Topluluğu.....	80
Levant Acheulian Yontmataş Toplulukları	82
Sonuç.....	85
Teşekkürler	87
Kaynakça.....	88

ÜÇ

YONTMATAŞ ALETLERDE GEOMETRİ, SİMETRİ VE ASİMETRİ

Metin Kartal

Giriş.....	102
Doğada Simetri, Asimetri ve Geometri.....	104
İnsan Beyni ve Yontmataş Teknolojik Düzey.....	104
Yontmataş Unsurların Analizleri.....	105
Genel Değerlendirmeler.....	114
Sonuç.....	115
Kaynakçalar	118

DÖRT**TAŞ ALETLERİN ÜRETİMİNDE BİLİŞSEL YARATICILIĞIN ROLÜ VE ÖNEMİ***Adnan Baysal*

Giriş.....	124
Bilişsel Arkeoloji.....	128
Yaratıcılık.....	135
Sonuç.....	140
Kaynaklar.....	142

BEŞ**KEMİK ALETLERDEN TAŞA BAKIŞ: TEORİ VE METOT ANALİZİ***Hande Bulut*

Giriş.....	148
Kemik Alet Üretiminde Teori ve Metot.....	151
Sonuç.....	161
Katkı Belirtme.....	163
Kaynakçalar.....	164

ALTI**YONTMATAŞ ÇALIŞMALARINDA DENEYSEL ARKEOLOJİNİN ÖNEMİ***İrfan Deniz YAMAN*

Giriş.....	172
Deneysel Arkeolojinin Amaçları.....	176
Sonuç ve Tartışma.....	183
Kaynakçalar.....	186

YEDİ

GÜNEYBATI ANADOLU NEOLİTİK MAĞARA YERLEŞİMLERİ YONTMATAŞ ENDÜSTRİLERİ

Gizem Kartal

Giriş.....	191
Güneybatı Anadolu Neolitik Mağara Yerleşimleri.....	192
Karain Mağarası.....	192
Öküzini Mağarası.....	194
Suluin Mağarası.....	195
Beldibi Kayaaltı Sığınağı.....	196
Belbaşı Kayaaltı Sığınağı.....	197
Girmeler Mağarası.....	197
Sonuç.....	199
Kaynakça.....	202

SEKİZ

YEŞİLOVA HÖYÜĞÜ GEÇ NEOLİTİK DÖNEM YONTMATAŞ ENDÜSTRİSİ

Betül Fındık

Zafer Derin

Giriş.....	212
Mekan ve Buluntular.....	213
Yeşilova Höyüğü Neolitik Çağ IV. 1 Tabakası Yontmataş Endüstrisi.....	215
Hammadde.....	215
Yongalama Ürünleri ve Teknolojik Parçalar.....	216
Sonuç.....	220
Kaynaklar.....	222

DOKUZ

EGE GÜBRE NEOLİTİK YERLEŞİMİ OK UÇLARI TEKNO-TİPOLOJİSİ

Eşref Erbil

Giriş.....	230
Kaynakçalar.....	236

ON

PREHİSTORİK TOPLUMLARIN EKONOMİK MODELLERİNİN VE YAŞAM
BİÇİMLERİNİN BELİRLENMESİNDE YONTMATAŞ BULUNTULARIN ÖNEMİ:
KANLITAŞ HÖYÜK ÖRNEĞİ

Neyir Kolankaya-Bostancı

Giriş.....	246
Hammadde ve Kullanımı.....	251
Teknolojik ve Tipolojik Özellikler.....	253
Yontmataş Aletler.....	254
Bıçaklar.....	254
Uçlar.....	254
Orak Dilgileri.....	255
Düzeltili Dilgi ve Yongalar.....	256
Taş Delgiler.....	256
Disk Kazıyıcı.....	257
Tartışma ve Sonuç.....	258
Teşekkürler.....	261
Kaynakçalar.....	262

ONBİR

ÖĞÜTME TAŞLARI: TİPOLOJİK GELİŞİM, SORUNLAR, ÇALIŞMA METODOLOJİSİ
VE ANALİTİK BİR YAKLAŞIM MODELİ

Onur Bamyacı

Yontma Taş Alet, Sürtme Taş Alet/Öğütme Taşı Alet Grubu?.....	272
Öğütme Taşları.....	274
Tipolojik Gelişim.....	275
Sorunlar.....	284
Çalışma Metodolojisi ve Analitik Bir Yaklaşım Modeli.....	286
Kaynakçalar.....	293

ONİKİ

KUZEY DOĞU EGE BULUNTUSU TAŞ ALETLERİN İŞLEVLENDİRİLMESİ
VE ETNOGRAFİK ANALOJİ*Abdulkadir Özdemir – A. Onur Bamyacı*

Giriş.....	304
Tava Biçimli Taş Kaplar.....	306
Yivli Taş Baltalar.....	309
Yivli Taş Ağırlıklar.....	310
Değerlendirme ve Sonuç.....	311
Kaynakça.....	315

ONÜÇ

MARMARA BÖLGESİNDE YAPILAN ARKEOLOJİK ARAŞTIRMALARDA
ÖĞÜTME TAŞLARI HAKKINDA GENEL DEĞERLENDİRME*Emre Güldoğan*

Giriş.....	324
Öğütmetaşı Endüstrisi Hakkında Genel Bilgiler	325
Hammaddeler.....	325
Üretim Yöntemleri.....	326
Öğütme Taşları: Genel Tipler.....	327
Marmara Bölgesi Öğütmetaşı Alet Endüstrisi	327
Hoca Çeşme	329
Kanlıgeçit.....	329
Aşağıpınar	330
Aktopraklık.....	331
Küçükçekmece Göl Havzası.....	333
İstanbul Yüzey Araştırması (İstYA)	333
Sonuç ve Değerlendirme	334
Kaynakça.....	336

YAZARLAR.....	343
---------------	-----

Giriş

Arkeoloji ve Taş Aletler

Adnan Baysal

Arkeoloji, geçmişini araştıran bir bilim dalı olarak tanımlanmaktadır. Tarih ve Antropoloji'den farklı olarak arkeoloji, geçmişten günümüze kadar bozulmadan, kaybolmadan gelebilen taş, metal, cam, ahşap, kemik ve benzeri birçok farklı hammaddelelerden üretilmiş buluntulara dayanarak, geçmişte yaşamış olan insan ve gruplarına ait bilgileri ortaya çıkarmayı ve bu bilgileri anlamaya ve yorumlamaya yönelik olarak çalışmaktadır. Günümüzde materyal kültür tanımlaması içinde verilen ve geçmişten günümüze ulaşabilen tüm kalıntılar, buna mimari kalıntılarda dahil olmak üzere, disiplinler arası çalışmalar sonucunda geçmişini aydınlatmaya yönelik bir alan çalışması olarak karşımıza çıkmaktadır. Arkeoloji disiplinlerarası çalışma boyutunu, zooarkeoloji, etno-botanik gibi birçok araştırma, çalışma ve uzmanlaşma alanları yaratarak genişletmektedir. Böylece araştırma alanlarını genişletmek ile kalmaz, geçmişe ait bilgiyi ve edinme potansiyelini de en üst seviyeye taşımak için çalışmaktadır.

Arkeolojinin ilk yıllarından itibaren üzerinde yoğunlaştığı, anlamaya ve çözümlemeye uğraştığı araştırma alanlarından bir tanesi de taş aletlerdir. Taş (lithic=litik) aletler (tools) üzerindeki odaklanmanın arkeoloji açısından ne kadar önemli ve büyük olduğunu anlamak için Thomsen'in üç çağ sistemini geliştirirken taşlara verdiği yer ve önemden yola çıkmak mümkündür. Bugün

arkeolojik literatürde kullanılan ve belirli zaman dilimlerini ifade etmek için seçilen terimlerin (Paleolitik, Epi-Paleolitik, Neolitik, Kalkolitik) hepsinde taş hammaddesinin son derece önemli olduğu görülmektedir. İnsanın taş hammadde ile olan ilişkisi ve alete dönüştürerek kullanımı milyonlarca yıl önce başlamıştır. Taşlar üzerindeki milyonlarca yıl öncesine uzanan tecrübe, deneyim ve bilgi birikimi o kadar fazladır ve taşlar o kadar insanın sosyo-kültürel yaşamına girmiştir ki neredeyse bunun farkında dahi olmadan yaşamlarımızı devam ettirmektediriz. Bugün konuşulan diller çerçevesinde dahi duygu ve düşüncelerimizi ifade etmek için birçok taşlı deyimler kullanırız (Baysal, 2001). Türkülerin, şarkıların içerisinde taş vardır. İyi olmayan dileklerimizden (kafana taş düşsün), hakaretlerimize kadar (taş kafalı) olduğu gibi bugün sanatsal faaliyetlerden evimizin dekorlarına, mutfaklarımıza kadar taşlar ile iç içe olduğumuz bir dünya içinde yaşamaktayız.

Arkeoloji içinde de doğal olarak bozulmadan kalabilen karakteristiği sayesinde taş aletler günümüze kadar ulaşabilen ve geçmişi anlamak için kullanılan en önemli yollardan birisidir. Geçmişte taş aletler üzerinde yoğun bir akademik çalışma dönemi gerçekleşmiştir. Bu çalışmalar gelişerek günümüzde devam etmektedir. Özellikle geçmiş dönemlerde gerek kesici aletler olsun, gerekse daha sonrasında ezici, kırıcı, öğütücü olarak kullanılan aletler yanında takı ve süs eşyalarının da taş hammaddesinden yapılmış olması arkeolojinin ve arkeolojik bilgi formasyonunun büyük bir kısmının taş hammadde ve taş aletler üzerinden oluştuğu görülmektedir. Taş aletlerin, arkeolojinin en popüler konusu ve araştırma alanı olan ve aynı zamanda çok fazla araştırılmış olan çanak çömlekler yanında söyleceği ve bizlere sunacağı daha çok bilgi bulunmaktadır. Günümüzde taş aletler üzerine olan araştırmalar aynı yoğunlukta olmasa dahi analitik açıdan değerlendirildiğinde ve çanak çömlek çalışmaları ile kıyaslandığında çok daha geniş alana yayılan bir araştırma konusu olduğu görülmektedir. Önceleri, daha çok üretim teknolojileri ve tipolojik karakterlerin belirlenmesi üzerine yoğunlaşan çalışmalar, günümüzde birçok farklı açıdan örneğin, deneysel boyuttan (Yaman, bu çalışma içinde) kullanım izlerine kadar değişen analitik yaklaşımlar ile değerlendirilmeye başlanmıştır.

Türkiye’de taş aletler üzerinde çalışan ve bu konuda uzmanlaşan araştırmacıların sayıları çok fazla değildir. Bunun bir çok nedeni olabileceği gibi ilk etapta,

taş aletler üzerinde uzmanlaşmanın terminolojik anlamda yoğun bir tanımlama ve tipolojik sınıflandırmanın öğrenilmesi ve bunun içinde yabancı dile hakim olmayı zorunlu hale getiriyor olmasından (Fransızca ve İngilizce) kaynaklandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, kendilerini yetiştirmek isteyen birçok genç araştırmacı öncelikle dil sorununa takılmaktadır. Bu sorunu hafifletebilecek, yeterli terminolojik bilgiyi verecek veya bu araştırma alanında kendilerine alt yapıyı hazırlayabilecek Türkçe yayınların olmaması da büyük bir eksikliklerdir. Buna ek olarak, dil sorunu aşılsa da taş aletleri çalışmak ve uzmanlaşmak çok detaylı olmasa dahi jeoloji bilgisi ve taş bilgisi gerektirmektedir. Arkeoloji bölümlerinde jeo-arkeoloji gibi araştırma alanının uzmanlık derslerine ek olarak okutulması önemli bir açığı kapatacağı kuşkusuzdur. Özellikle, disiplinlerarası arkeolojik araştırmalara değer ve önem verilen bö-lümlerde arkeolojinin jeoloji, coğrafya ve benzeri daha birçok diğer bilim dalları ile de ortak olduğu noktaların uzmanlık alanı olarak değerlendirilerek öğrencilere sunulması, geleceğe yönelik önemli bir kazanım sağlayacaktır. Taş aletleri çalışmak ve konu üzerinde uzmanlaşmanın uzun ve zorlu bir süreçten geçilen, aynı zamanda sabır isteyen bir çalışma alanı olduğu ortadadır. Gerçekleştirilen çalışmaların teknolojik kategorilerin ötesine taşınması, yorumların yapılması, yeni bilgiler ile geliştirilmesi ve bu çalışmaların nasıl yapıldığını öğrenmek isteyenlerin daha bir kapsayıcı duruma getirilmesinin de konu üzerinde daha fazla uzman yetişmesine yardımcı olacağı açıktır. Bu sorunların varlığına 2014 yılında Gazi Üniversitesi'nde başlatılan bir çalıştay¹ ile hem referans verilmiş hem de soruna çözüm aramak için ilk çalışmalara başlanmıştır. Taş alet çalışmalarında görülen sorunların sadece terminolojik olmadığı gözlenirken diğer bazı eksikliklerin de olduğu takip eden süreç içinde dikkat çekmiştir. Elinizdeki bu çalışma tüm eksikleri kapatmak üzerine iddialı değildir, aksine, teorik, metod ve pratik açıdan da olası eksiklere referans vermeyi amaçlamakta olup, bunların da göz önüne alınarak daha sağlam bir zemine oturtulmuş uzmanlık alanının oluşturulması için gerekli olan perspektifin büyüklüğüne referanstır. Bu kitap içinde yer alan çalışmaların tamamı, taş aletlere ilgi duyan ve çalışmak isteyen birçok genç meslektaşımıza aynı zamanda bir zemin hazırlamayı hedeflemektedir. Arkeoloji derslerinde okutulan çeşitli düşünce ve yaklaşımlara ait örnek ve

1 C. Merih Erek tarafından düzenlenen 'Anadolu Prehistoryasında Kronoloji-Terminoloji Yanımlama Sorunları' Çalıştayı, Gazi Üniversitesi, Ankara, 17-18 mart 2014.

modeller sunmaktadır. Kitap içinde yer alan çalışmaların teori, pratik ve yöntem açısından örnekler vermesi de taş çalışmak isteyen meslektaşlarımıza bir alt yapı oluşturmaları açısından önemlidir. Taş aletler üzerinde çalışmak, bir anlamda yeniden okuyup yazmayı öğrenmek gibidir. Ne kadar çok zaman ve enerji harcanırsa o kadar iyi öğrenilmektedir, ama asla unutulmaz.

Hazırlanmış olan bu çalışmanın bir diğer amacı da Anadolu arkeolojisi taş aletleri üzerinde gerçekleştirilmekte olan son dönem çalışmaları üzerine panoramik bir görüntüyü de sunmaktır. Böylece, yapılan çalışmaların ne kadar geniş bir perspektiften ve detaylı bir şekilde gerçekleştiğini de göstermek mümkün olacaktır. Daha da önemlisi, yontma ve öğütme taşlarını bir arada "Taş Aletler" başlığı altında ilk kez ele almaktadır. Bu iki tür alet teknolojisi, her ne kadar aletlerin üretiminde farklı hammaddelerin kullanımı tercih nedeni olsa bile teknolojik açıdan üretim yöntemlerinde büyük benzerlikler olduğu görülmektedir. Hatta, öğütme taşlarının, yontma taş alet endüstrisinin devam eden, gelişmiş ve çeşitlendirilmiş devamı olarak görmek mümkündür. Bu durum göz önüne alınarak taş alet çalışmalarında bugüne kadar uygulanmış olan yontmataş ve öğütme taşı ayrımı, hatta öğütme taşlarının son yirmi-otuz yıla kadar uzanan zaman içinde değerlendirilmeden bırakılmış olması dahi üzücü bir durumdur. Artık taş aletler denildiğinde daha kapsamlı, birbirlerini bütünleyen ve hammaddesi taş olan aletleri daha geniş ve detaylı olarak değerlendirilmesi gerektiği ortadadır. Kısacası, taş alet teknolojisini bir bütün içinde değerlendirmenin zamanı gelmiştir.

Bu kitap içinde yer alan çalışmalar öncelikle kronolojik ve daha sonra içerik açısından birbiri ile yakın veya uyumluluk gösteren bir dizin içinde verilmektedir. Kitap içinde yer alan çalışmaların geniş bir zaman dilimini, coğrafyayı ve farklı taş alet türlerini kapsadığı dikkati çekmektedir. Kısacası, en erken dönemlerden başlayarak günümüze doğru uzanan bir yelpaze içinde özde kronolojik olarak değerlendirilen çalışmalar, coğrafi bir dağılımı da temsil etmektedir. Söz konusu çalışmalar tipolojik veya teknolojik örnekler sunarken, getirilen yorumlarla sıkıcı olmaktan uzak bir şekilde kaleme alınmışlardır. Yazılar içerisinde metot, teori ve deneysel yaklaşımlar dikkat çekmektedir. Kültürel, sosyo-ekonomik ve deneysel boyutlara kadar genişleyen yorumsal yaklaşımların da bulunması, çalışmaları daha bir ilginç hale getirmektedir. En önemlisi, okuyucu taş aletlerin sadece taştan yapılmış ve bir işlevi yerine getiren taş parçaları olmadığını anlayabilecektir.

Taş aletlerin üreticisinden tüketicisine kadar uzanan bir zincir içerisinde, teknolojilerinden, tipolojilerinden ve hatta taş aletlerin biyografilerinden öğrenilecek bilgilerin olduğunu da görecektir. Geçmişte yaşamış olan insanların yaptıkları işler ulaştıkları teknolojiler ve alet yapma becerileri hakkında çok geniş kapsamlı bilgi içerdiklerini de görebilecektir. Özetlemek gerekirse, ilk bakışta basit bir taş parçacısı olarak algılanan aletler sayesinde işlevsel yanı ile sınırlanmayan, arkeolojik bilginin üretilmesinde ve geçmişe ait ne kadar kapsamlı ve derin bilgilere ulaşılabildiğinin altını çizmektedir.

Taş aletler üzerinde yapılan çalışmalar belirli çerçevelere ve kalıplar içerisinde sıkışıp kalmaya başlaması dikkati çeken bir noktadır. Özellikle 1960'lı yıllardan sonra yapılan çalışmaların tipolojik sınıflamalar ile sınırlanması dikkat çekicidir. Sonraki dönemlerde yapılan çalışmaların ise giderek popülerlik kazanan ve üretim zinciri olarak bilinen bir yöntemle oturtulduğu gözlenmektedir. A. Leroi Gourhan'dan bu yana, taş aletleri çalışan uzmanlar arasında son derece önemli bir yöntem olarak değerlendirilen üretim zincirinin, giderek mekanikleşen bir değerlendirmeye dönüştüğü de gözlenmektedir. Özellikle bu açıdan ele alındığında, taş alet çalışmalarının, özellikle Anadolu taş alet endüstrilerinin etüd ve yorumlarında sadece tekno-tipoloji odaklı çalışmalar ve üretim zinciri gibi mekanik yaklaşımdan uzaklaşmak üzere bir girişimin ilk adımı olarak da buradaki çalışmalar değerlendirilebilir. Elinizdeki çalışma içinde yer alan yazılar taş alet çalışmaları sadece tipolojik ve laboratuvar temelli değil aynı zamanda kuramsal yaklaşımlarında önemsendiği yeni bir dönemin başında olduğuna da bir işaret olarak kabul edilebilir. Özellikle öğütme taşları üzerine yapılmış olan çalışmaların literatürde daha geniş ve kendilerine özel bir köşe oluşturmaları da bu "yeni dönem" ile ne anlatılmak istendiği konusuna daha bir netlik kazandıracaktır.

Yayın içerisinde yer alan çalışmalar birbirlerini tamamlar niteliktedir. Öncelikle erken dönemlerden itibaren kronolojik sıra içinde değerlendirilmeye alınan çalışmalar hem kronolojik hem bölgesel bir bakış ve örnek olarak ayrıca bir özellik kazanırlar. İlk iki çalışma sayesinde Türkiye'nin Paleolitik dönem içinde bir uçtan bir ucuna uzanma imkânı verilmektedir. Aslında çalışmalar dört alt kategoride toplanabilirdi. Bu tür bir ayırım yapmak taş aletlerin bir birliktelik içinde görülmesi, değerlendirilmesi ve buna bağlı olarak bir devamlılık oluşması ve bu şekilde ele alınması konusundaki düşünciyi en başından zayıflatmış olacaktı.

Dolayısıyla bu ayrıma gitmeden ama yine bir bütünlük oluşturacak şekilde sıralama yoluna gidildi.

Dinçer (1) ve Baykara (2) farklı materyal kültür ve farklı coğrafi alanlardan en erken alet türlerine bir bakış sunmaktadırlar. Bu ilk iki makaleyi takip eden çalışmalar (Kartal 3, Baysal 4, Bulut 5 ve Yaman 6) ise taş aletlerin ele alınarak incelenmesi konusunda teorik ve metodolojik zemin hazırlamaktadır. Bu bölümleri ise çalışmanın belki de üçüncü bölümü olarak değerlendirebileceğimiz bölgesel analizleri içeren ve yerleşim bazında ele alan çalışmalar takip etmektedir. Bunlar Akdeniz bölgesinden başlayarak (Kartal 7) Egeye (Fındık ve Derin 8, Erbil 9) ve oradan da İç Batı Anadolu'ya doğru gitmektedir (Kolankaya-Bostancı 10). Son kısım olarak ele alınabilecek olan çalışmalar ise öğütme taşları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu çalışmalar hem yontma taşları takip eden teknolojiler olarak değerlendirmek hem de bir açılım olarak görmek mümkündür. Son kısımda ele alınan çalışmalar da öncelikle genel bir gelişim ve araştırma tarihçesi ele alınırken bunlarda da bölgesel bir perspektif sunulmaktadır (Bamyacı 11, Öztürk ve Bamyacı 12 ve Güldoğan 13).

Dinçer, yapmış olduğu çalışma içinde Tekirdağ ili sınırlarında kalan birçok buluntu noktasından ele geçen ve literatürde satır veya kıyıcı olarak adlandırılan taş aletleri ele alarak, aletlerin nasıl değerlendirilip sınıflandırılacağı konusunu irdelemektedir. Dinçer söz konusu aletleri tarihsel tanımlama ve terminolojik sorunları çerçevesi içinde son derece sistematik ve bir o kadarda detaylar sunarak anlatmaktadır. Aynı zamanda alet türlerinin arkeolojik literatür içinde ele alınışlarını ve çalışma metodolojilerinin tarihsel süreçleri içinde nasıl gelişip değiştiğini terminolojik değerlendirmelerle birlikte sunmaktadır.

Baykara ise Van ili sınırlarında kalan Gürgürbaba Tepesi'nde gerçekleştirdiği araştırma projesi kapsamında ele geçen Auchelian tipi el baltalarını konu almaktadır. Çalışmasını geniş bir coğrafyada belirli bir kontekste oturatarak ustalıkla sunmaktadır. Baltalar üzerindeki çalışmasını teknolojik ve tipolojik çerçevede ele alan Baykara, söz konusu baltaların üretim süreçlerini ve aşamalarını yine Gürgürbaba temelinde anlamaya çalışmaktadır.

Bu erken dönem buluntularının hem metot hem de arkeoloji içindeki tarihsel ve kültürel kontekstlerinin belirlendiği değerlendirmelerin hemen ardından M. Kartal, yontmataş aletleri, özellikle kronolojik olarak geniş bir zaman dilimine

yayılan taş aletleri, değerlendirmektedir. Aletlerin formlarındaki geometri, simetri ve asimetriyi mercek altına yatırmaktadır. Kartal, çalışmasında titizlikle ele alarak değerlendirdiği konunun özü olan geometri, simetri ve asimetrinin zaman içinde gelişen ve devam eden bir süreç olduğunu da yaptığı analitik değerlendirmeler ile göstermektedir. Söz konusu geometri, simetri ve asimetri gibi taş aletlerin formlarına yansıyan bu gelişimin Neolitik dönemde en yüksek noktaya ulaştığını vurgulamaktadır. Söz konusu bu üç boyut içinde taş aletlerin nasıl üretildiğine de referans vermektedir.

Baysal ise çalışmasında taş aletleri farklı bir açıdan değerlendirme yoluna gitmektedir. Çalışmasında teknolojik ve tipolojik açıdan değerlendirilen veya gidermek mekanik bir sürece indirgenmiş olan üretim zinciri modelini hedef almaktadır. İnsanın yaratıcılığı ve bu yaratıcılığın başlamış olduğu zihinsel süreçler ile söz konusu taş aletlerin biyografilerinin değerlendirilmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Prehistorik dönemde başlayan bir yaratıcılık sürecinin günümüzde müzelere her ziyarette bu nesneler ile zihinsel temas kurduğumuz prehistorik yaratıcılığın günümüze olan etkilerinin dahi arkeolojik çerçeve içinde değerlendirilmesi gereğine işaret etmektedir. Böylece, teknolojinin sadece bir döneme ait kısmını kontekstinden alıp çıkartarak değil, evrimsel süreci içinde değerlendirilmesine vurgu yapmaktadır.

Bulut, taş aletleri alışılmışın dışına, kendilerine ait olmayan bir zemine taşıyor çalışmasında. Kemik aletler perspektifinden taş aletleri değerlendiren Bulut, taş aletlerin kırmak, kesmek ve delmek gibi benzeri fonksiyonları çerçevesinden geliştirdiği bakış açılarını kemik alet yapımında nasıl kullanıldığını göstermektedir. Kemik aletlerinde aynı yontma taş aletlerde olduğu bazı teknolojik uygulamaların üretimlerinde kullanılmakta olduğuna işaret etmektedir. Bu çerçeve içerisinde, yontma yöntemlerinin uygulanarak, hammadde gözetmeksizin, taş aletlerde olduğu gibi çeşitli teknolojik süreçlerin uygulanarak kemik aletlerinde üretilebildiğine dikkat çekmektedir. Bulut, bu iki teknolojiyi, taş alet ve kemik aletleri, karşılaştırma yoluna giderek taş aletleri kemik aletler perspektifinden değerlendirmektedir.

Yaman, her ne kadar çalışmasında sadece deneysel arkeolojinin önemine ve yurdumuzdaki eksikliğine işaret ediyor gibi görünse de, bu çalışmada hem taş aletlerin hem de diğer materyal kültür kalıntılarının daha iyi anlaşılması için önemli

bir yöntem olarak deneysel arkeolojinin ciddiyetle ele alınmasını önermektedir. Teknolojik ve kültürel açıdan olduğu gibi yorumsal açıdan da buluntu çalışan ve çalışacak olanlar için pratik ve deneysel kazanımların konuyu daha iyi anlamakta yardımcı olacağına işaret etmektedir. Geçmiş anılamının sadece bilgi veya ölçümlerle değil deneyimlerle de kazanılabileceği, kazandırılabilceğine dikkat çektiği bu çalışmasında deneysel çalışmaların eğitim programlarına da alınması yolunda öneriler sunmaktadır.

G. Kartal, bu çalışmasında, daha az bilinen bir bölgeyi ele alarak incelemektedir. Akdeniz bölgesi içinde kalan, Antalya ve yakın çevresinde arkeolojik kazı çalışmaları tamamlanmış veya devam etmekte olan projeler kapsamında ele geçen yontmataş aletleri kronolojik çerçeve içinde değerlendirmektedir. G. Kartal'ın, çalışmasındaki karşılaştırmalı analitik ve analogiler özellikle Neolitik dönem taş aletleri hakkındaki bilgilerimizi farklı bir seviyeye taşıırken aynı zamanda okuyucuya yeni bir perspektif de sunmaktadır.

Fındık ve Derin, çok az bilinen Batı Anadolu Neolitik dönemine ait bilgilerin geldiği ender merkezlerden biri olan Yeşilova höyüğü taş aletlerini incelemektedir. Bu çalışmaları bölge arkeolojisine ve özellikle Neolitik dönem taş aletlerine yepyeni bir pencereyi daha açmaktadır. Yeşilova höyüğünün bölge arkeolojisi içindeki yeri ve önemi Neolitik dönem için tartışmasız bir şekilde kabul edilmektedir. Detaylı olarak yapılan kazı çalışmaları ve sonrasında yürütülen buluntular üzerindeki çalışmalar arasında taş aletlerin de Ege dünyasının Neolitik dönem için eşsiz bir veri kaynağı ve vazgeçilmez yapı taşı olduğunu bir kez daha vurgulamaktadır.

Erbil, Ege Neolitiği ve Batı Anadolu Neolitik döneminin anlaşılmasında çok önemli bir yeri olan ve Ege Gübre olarak literatüre giren yerleşmede gerçekleştirilen kazı çalışmalarında bulunmuş olan yontmataş aletleri Batı Anadolu Neolitik konteksti içinde değerlendirmektedir. Bu değerlendirmeleri de yine Batı Anadolu Ege arkeolojisi olarak tanımlanabilecek bir kontekt içinde ve diğer çağdaşları olan Yeşilova, Çukuriçi ve diğer yerleşmelerle de ilişkilendirerek yapmaktadır. Erbil, taş aletler ve hammaddeleri kadar teknolojik açıdan da geniş bir kareye ait değerlendirme oluşturduğu çalışmasında, taş alet endüstrisini sadece teknolojik boyuttan değil, farklı ilişkiler zinciri içerisinde de değerlendirilmesi gerektiğini düşündürmektedir.

Kolankaya-Bostancı, son zamanlarda başarılı kazı çalışmaları ile batı ve iç Anadolu kültürlerinin kontak noktasında önemli bir yere sahip olduğunu ortaya koyan ve önemli verileri ile bunu kanıtlayan Kanlıtaş Höyük'ün yontma taş aletlerini incelemektedir. Kolankaya-Bostancı çalışmasında sadece taş aletleri değerlendirmekle kalmaz, aynı zamanda taş aletlerin incelenmesi sonucunda arkeolojik yerleşmelerin, taş alet endüstrisinin ve teknolojilerinin tanımsal çerçevede bırakılmadan, daha da ileri götürülebileceğini göstermektedir. Yorumun yanında çıkarımların da yapılabileceğini ve bu çıkarımlar arasında prehistorik toplumlara ait ekonomik ve sosyo-kültürel konularda da anlamlı bilgiler elde edilebileceğinin güzel bir kanıtını sunmaktadır.

Bamyacı, çalışmasında Türkiye arkeolojisinde materyal kültür çalışmaları içerisinde yerini almaya başlayan öğütme taşları üzerine analitik bir bakış içerisinde odaklanmaktadır. Çalışmasında öğütme taşlarına arkeolojik açıdan olan ilgisizliğe ve bu alanda yapılan çalışmaların yavaş gelişimini ve bunun tarihsel neden ve süreçlerini gerek Anadolu ve gerekse Ege Arkeolojisi çerçevesinde karşılaştırarak sunmaktadır. Bamyacı, öğütme taşlarının sadece yiyecek üretimi ile sınırlandırılmadıklarını, sıradan, herhangi bir taş alet statüsüne indirgemedi, söz konusu aletlerin geçmişi anlamak üzere kullanılacak ve arkeolojik bilginin oluşturulmasında önemli, öncelikli çalışma ve araştırma alanlarından birisi olduğuna da dikkat çekmektedir.

Özdemir ve Bamyacı, Bamyacı'nın vermiş olduğu geniş bir perspektif sonrasında Özdemir ve Bamyacı ortak çalışmalarında Ege ve batı Anadolu arkeolojisinde görülen özel taş alet formlara odaklanmaktadır. Bu çalışma içerisinde şu an için sadece batı Anadolu yerleşimlerinde gözlenen ve bir tava gibi formu olan taş kapları ve yivli taşların sadece işlevlerini derinlemesine incelemekle kalmaz aynı zamanda çok geniş bir coğrafya içinde Amerika'ya kadar uzanan etnografik karşılaştırmalı analizlerini de yapmaktadırlar.

Güldoğan ise Ege'den Özdemir ve Bamyacı ile başlayan öğütme taşlarının yolculuğunu daha kuzeye, 'Marmara Bölgesi'ne götürmektedir. Marmara bölgesi içinde yer alan birçok kazı ve yüzey araştırması projelerinden ele geçen öğütme taşları üzerine hazırlamış olduğu çalışma içerisinde başarılı bir panoramik analiz ve değerlendirme sunmaktadır. Güldoğan, bu çalışma içinde sadece Marmara bölgesinin her iki tarafına uzanmakla kalmaz, aynı zamanda geniş bir zaman

dilimi içinde öğütme taşları üzerine yapmış olduğu analitik değerlendirmelerini paylaşmaktadır.

Arkeoloji içinde yapılan çalışmaların genelde çanak çömlek gibi buluntular üzerinde yoğunlaşmış ve bu çalışmaların popüler olmasında taş aletler üzerinde, özellikle öğütme taşı buluntu toplulukları üzerindeki çalışmaların gelişiminde önemli bir etki oluşturmaktadır (Baysal, 2016). 1960'lı yıllardan sonra ortaya çıkan teorik yaklaşımlar, buluntular üzerindeki çalışmalarda sadece yaklaşımları ve yöntemleri değil aynı zamanda buluntu olarak kabul edilenlerinde değerlendirilmesindeki ufku ve kabul edilmiş boyutları genişletirken bilimler arası ortak iş birliği ile bu alanda çok önemli adımlar atılmasına yardımcı olmuştur. Yukarıda kısaca anlatılmaya çalışılan ve birbirinden ilginç yazıların yer aldığı bu kitap, Türkiye arkeolojisi içinde de bu sürece paralel olarak gelinmiş olan noktaya işaret etmektedir. Özellikle 1990 lı yıllardan sonra öğütme taşlarına olan ilginin ve bu alandaki çalışmaların artması ve sonrasında taş aletlere genel bir odaklanma da taş aletler üzerindeki bu ilgi ve gelişmelerin devam edeceği yolunda umut verici bir durumdur.

Anadolu arkeolojisinde yontmataş çalışmalarında hayli büyük bir ilerleme kaydedildiği yadsınamaz. Bununla birlikte geline noktanın çok daha ileriye götürülmesi gereği konusundaki düşünceleri yontmataş üzerinde çalışan ve uzmanlaşan meslektaşlarımız da paylaşmaktadır. Burada yer alan çalışmalar da bunu göstermekle birlikte, aynı zamanda, taş aletler üzerindeki araştırma alanının genişletilebileceği ve sınırlarının araştırılacağına teminatıdır. Taş aletler üzerindeki çalışmaların renklendirilmesi ve tekno-tipolojik mekanik yaklaşımların dışında, farklı perspektiflerinde bu çalışma yöntemleri içine kazandırılacağına dair beklentileri hazırlayan buradaki çalışmalar, gelecekteki taş alet analizleri için önemli bir platform oluşturmaktadır.

Bu çalışma, Türkiye arkeolojisi içinde uzun zamandan bu yana buluntu çalışmaları içinde önemli bir yere sahip olan yontmataşlar gibi 1980'li yıllardan itibaren gelişmeye çalışan öğütme taşlarının da daha sağlam bir zemine oturduğuna dair kesin bir işarettir. Taş aletlerin genel konsepti değerlendirildiğinde, öğütme taşlarının da yontma taş aletler ile birlikte en az onlar kadar önemsenererek değerlendirileceğinin açık bir kanıtıdır. Taş alet çalışmaları yontmataş ve öğütme taşı olarak genelde ikiye ayrılmaktadır. Öğütme taşları tekno-kültürel açıdan

değerlendirildiğinde, yontma taş aletlerin bir devamı olarak görülmesi ve böyle-
si bir yaklaşımın ileri dönemlerde kabul görerek çalışmaların gerçekleştirilmesi
belki daha doğru bir adım ve ilk yaklaşım olarak kabul edilebilir. Böylece, ar-
keolojik araştırmaların temeli olan, geçmişe ait bilginin üretilmesinde öğütme
taşlarının sadece besin ekonomisi için değil çok daha geniş bir alana yayılmış
insan aktivitelerine ışık tutan bir kaynak olduğu konusundaki gerçek, arkeolog-
lar arasında artık kabul edilmiş olacaktır.

Hiç kuşkusuz, taş aletlerin çalışılması konusunda alınacak ders çok ve gidile-
cek yol uzundur. Bununla birlikte, bu konu üzerinde çalışmalarını odaklandıran
meslektaşlarımızın gelecekte konu üzerinde yapacakları çalışmalarla söz konusu
boşlukların doldurulacağından hiç şüphe yoktur. Taş aletler, geçmişten günü-
müze ulaşan buluntular olmaktan ve tekno-tipolojik kategorilerin içine sıkışıp
kalmaktan çıkacak ve geçmiş teknolojilere, insanların yaşamına, hammadde
kaynak kullanımına olduğu kadar geçmişe ait sahip oldukları birçok bilgi konu-
sunda tüm potansiyelleri anlaşılmış ve keşfedilmiş olacaktır.

Bu kitap içinde ele alınan çalışmalar taş aletleri konu almakla birlikte konu üze-
rinde çalışacak ve çalışmak isteyen araştırmacıları da cesaretlendirerek onların
bu konuda gelişmeleri ve bilgi sahibi olmalarında yardımcı olacaktır. Bu düşün-
cenin iyimserlik olup olmadığı konusunu ise zaman gösterecektir. Gelecek yıl-
larda taş aletler üzerinde uzmanlaşmak üzere çalışmaya başlayacak olan mes-
lektaşlarımız taş aletler konusundaki çalışmalarını yeni perspektiflerden daha
da ciddiyetle ele alarak geliştirmeye başladığında, Anadolu arkeolojisindeki taş
aletler herkes tarafından okunabilen (Hodder, 1986), insanın teknolojik geçmişi-
ne ve gelişimine ait birer sayfaya dönüşeceklerdir.

Kaynaklar

- Baysal, A. 2001. Arkeolojide Öğütme Taşları ve Taşın Sosyal ve Kültürel Önemi Açısından Bir Değerlendirme. *Geçmişten Günümüze Çatalhöyük*. Çumra, Konya: Çumra Belediyesi Kültür Hizmeti.
- Baysal, A. 2016. Materyal Kültür Elitizminin Göstergesi Olarak Arkeolojide Taşlar ve Diğer Taşlar. In: Ayter P ve Demirci Ş (eds) *IV. ODTÜ Arkeometri Çalıştayı / Türkiye Arkeolojisiinde Taş: Arkeolojik ve Arkeometrik Çalışmalar*, Prof. Dr. Hayriye Yeter Göksu Onuruna Ankara Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 81-87.
- Hodder, I. 1986. *Reading the Past*. Cambridge: Cambridge University Press.